

SILOVÉ PROSTRIEDKY V MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH A PODSTATA POUŽITIA NÁSILIA

DANIEL ŠMIHULA, Katedra právnych dejín PF UK, Bratislava

ŠMIHULA, D.: Means of Power in International Relationships and the Nature of Using the Violence
FILOZOFIA 59, 2004, No 6, p. 434

The author examines the role of war in international politics. His conclusion is, that the war is an inseparable part of international relationships, it is an a priori part of their nature, i. e. of a system, where the subjects are mutually independent, not subjected to any superior power and where everybody must defend his/her rights himself/herself. Communities and states can live together in peace, or they can fight against each other. Every community, which wants to survive, however, has to learn not only to fight (otherwise it would be subjected and exterminated by the other communities), but also to come along together with its neighbors, for a permanent war would be destructive to it.

Od najstarších čias sú myslitelia a filozofi fascinovaní fenoménom násilia v politike. Vývojom sa dosiahlo, že miera jeho použitia v politike vnútornej je redukovaná. Dokonca samotný štát – pôvodne výrazne násilnícka organizácia – používanie priameho násilia značne obmedzil. V politike medzinárodnej sa to však stále nedarí, čo vyvoláva poďnety na zamyslenie.

Medzinárodný systém a jeho subjekty. Čo je to systém medzinárodných vzťahov (celosvetový alebo regionálny), nie je jednoduché odpovedať. Najprihodnejšia je však definícia, podľa ktorej je medzinárodný systém taký systém, kde vystupujú také subjekty, ktoré už nemajú nad sebou žiadnu vyššiu moc, a pravidlá ich správania medzi sebou majú takú podobu, ktorá sa spravidla pripisuje medzinárodnému systému: diplomatické hry, spojenectvá, vyjednávanie i priama konfrontácia. Vzťahy v medzinárodnom systéme nie sú usporiadané hierarchicky do pyramídy, ale aspoň formálne horizontálne subjekty si nie sú navzájom podriadené ([1], 5) a samy si aj určujú pravidlá správania vo vzájomných vzťahoch ([1], 6). Vo vnútri takýchto subjektov je už moc usporiadaná hierarchicky. Akonáhle sa ľudia začali organizovať do stabilnejších útvarov, a najmä štátov, vznikli dva odlišné systémy: vnútorný (alebo vnútroštátny) s jedným hlavným mocenským centrom a medzinárodný (svetový) bez takéhoto centra ([2], 18).

Pozerajúc sa do minulosti možno pripustiť, že podobnú vonkajšiu charakteristiku ako štát mali aj iné útvary, ktoré dokázali vystupovať v rovnoprávnom postavení voči vtedajším štátom: organizácia katolíckej cirkvi, suverénne mníšske rády, slobodné mestá (pokiaľ si zachovali charakter samosprávnej korporácie a nestali sa mestskými štátmi), mocné a veľké kmene (organizácie kmeňovej alebo vojenskej demokracie bez štátneho aparátu), družiny bojovníkov, koloniálne spoločnosti, veľké feudálne panstvá (jednotky vnímané a spravované ako majetok jednej osoby či rodiny) a dynastické domy, ktoré

prostredníctvom panovníka alebo širšej vláducej rodiny spájali jednotnou vôľou do jedného celku inak ničím nespojené štátne útvary a panstvá často aj na opačných koncoch kontinentu. Medzinárodné organizácie (štátov) môžu mať vplyv na medzinárodné vzťahy, no reprezentujú vôľu štátov, ktoré ich založili. V mocenských a politických hrách nevystupujú ako samostatné jednotky s vlastnou vôľou.

Základné premeny v medzinárodných vzťahoch sa nikdy neodohrali bez násilia a zmeny spôsobu používania tohto násilia. A štáty počas celých svetových dejín porovnávali svoju vzájomnú moc predovšetkým podľa vojenskej sily ([3], 8 – 15). Moc bola hlavným faktorom, ktorý určoval chod dejín a osud štátov. Niet žiadneho garanta, ktorý by pre jednotlivé štáty altruisticky zabezpečil ich existenciu a práva. Charakter medzinárodného systému ako prostredia bez jasného vykonávateľa spravodlivosti determinuje i charakter medzinárodného práva ([1], 5). Jeho normy sa presadia a sú rešpektované, len keď vyhovujú dostatočne veľkému počtu dostatočne silných subjektov. Každý si musí vedieť zabezpečiť svoje práva sám a musí počítať s najhorším vývojom udalostí. Neexistuje žiadna „svetová vláda“, ktorá by na to mala dostatočné prostriedky. Akonáhle by však existovala, nedá sa už viac hovoriť o medzinárodnom systéme a medzinárodnom práve (ale možno o akomsi „svetovom“ práve), preto, že tu bude existovať toto vyššie centrum, ktorému budú štáty viac-menej podriadené. Štruktúra svetového politického systému bude v tomto prípade úplne reorganizovaná (bez ohľadu na to, či budeme takúto zmenu považovať za pozitívum alebo negatívum). Preto povaha medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva je, žiaľ, taká, že za daných okolností nie je možné zabezpečiť úplnú neprítomnosť použitia násilia v medzinárodných vzťahoch.

Avšak i keby sa vytvorila svetová organizácia schopná účinne treatať štáty za používania násilia vo vzťahoch medzi nimi navzájom, nezabezpečí to automaticky akési mierové idylické obdobie, kde sa nebudú používať zbrane a kde sa nebude zabíjať. Naopak, vo svojej podstate takýto poriadok predpokladá stabilizujúce „policajné“ zásahy proti narušiteľom svetového mieru, ktoré budú mať, prirodzene, ozbrojenú podobu. Zredukuje nebezpečenstvo vzniku vojen medzi štátmi, no vojny neodstráni budú sa len odohrávať medzi inými aktérmi a na inej právnej báze.

Preto v súčasnosti nie je zbytočné ani úsilie zamerané na právnu reguláciu použitia násilia v medzinárodných vzťahoch. Je to tzv. *ius in bello* – právo uplatňované vo vojne, ktoré tvorí doplnok *ius ad bellum* – „práva na vojnu“, hovoriaceho o tom, ktorá vojna je oprávnená a ktorá nie.

Bolo by však chybou vnímať vojnu a násilie ako jediné nástroje medzinárodných vzťahov. Okrem nich tu existuje diplomacia ako prostriedok na hľadanie dohody o zmene a medzinárodné právo. Do istej miery k nim patrí aj obchod a propaganda, ktorej úloha stúpila potom, ako vlády začali byť viac závislé od verejnej mienky ([2], 399). Aj v rámci tzv. silovej politiky je priame fyzické násilie, reprezentované predovšetkým použitím vojenskej moci, len jedným z viacerých mocenských prostriedkov ([1], 783). Tie môžu zahrňovať širokú škálu ekonomických politických a vojenských prinútení. No fyzické násilie každopádne bolo a je súčasťou medzinárodných vzťahov. Schopnosť používať násilie v organizovanej forme a viesť vojny je preto jednou z najvýznamnejších charakteristík štátu ako inštitúcie ([4], 11). Toto vynikne, keď si uvedomíme, že až do konca 18. storočia okolo 80% výdavkov štátov išlo na vojenské účely. Celý štátny mechanizmus (úradníctvo, dane a pod.) slúžil v podstate na vydržiavanie ozbrojenej

moci. V štátoch právnych a demokratických maximálne došlo k právnej regulácii tohto násilia a zmenšeniu počtu prípadov, keď sa štátne násilie použije. Prežitie štátu ako organizácie však nie je možné bez toho, aby mocensky nepotláčal iné alternatívne subjekty, počnúc divokými horskými kmeňmi, feudálnymi panstvami a jednotkami organizovaného zločinu končiac. Každý štát či iný subjekt medzinárodných vzťahov sa navyše musí presadiť aj v konkurencii s inými štátmi a subjektmi a táto potreba priamo vedie k používaniu násilných prostriedkov. V súčasnosti existujú len tie národy a štáty, ktorých predkovia a predchodcovia vedeli aspoň v niektorých kľúčových obdobiach bojovať tým najkrutejším spôsobom ([5], 32). Na to, aby mnohé dnešné národy a štáty mohli existovať (teda v takej forme, ako ich poznáme v súčasnosti), iné národy a štáty museli zahynúť. Napríklad len v relatívne nedávnej minulosti bola územná expanzia Spojených štátov nevyhnutne podmienená genocídou indiánskych kmeňov v americkom vnútrozemí, vznik Československa musel znamenať zánik Rakúska-Uhorska, pretože niektoré štátnopolitické idey (napr. samostatného Slovenska a veľkého Uhorska) sú navzájom nezlučiteľné.

Dnešný svetový medzinárodný systém vznikol rozšírením jedného regionálneho systému, a to európskeho, na celú planétu. V rámci tohto procesu boli potlačené iné partikulárne systémy medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva. Preto všetky analýzy historického vývoja budú orientované na európsky alebo presnejšie europocentrický medzinárodný systém, a to i v čase, keď bol len jedným z viacerých.

Ani pri úvahách o príčinách, prečo sa Európa, a nie napríklad islamský svet, stala neskôr naddho ekonomickým a politickým centrom sveta, nie je možné obchádzať aspekty vojenské. Zo všetkých svetových civilizácií to bola práve civilizácia kresťanská či európska (vrátane Ameriky a Ruska), ktorá dokázala v novoveku vybudovať najefektívnejší vojenský mechanizmus. Tak ako v staroveku Rimania, v 13. storočí Mongoli alebo v 15. storočí osmanskí Turci. Euro-americké vojnové „stroje“ si prevahu získali a dodnes udržali.

Právne a morálne zdôvodnenie vojny v dejinách. Keďže európska civilizácia (civilizácia, v ktorej sa zrodil súčasný systém medzinárodných vzťahov) bola od svojich počiatkov silne ovplyvnená morálnym imperatívom kresťanstva, v rámci tejto civilizácie existoval veľmi rozporuplný vzťah k používaniu násilných prostriedkov. Kresťanstvo vo svojich počiatkoch vojnu a akékoľvek násilie odmietalo. Evanjelium hovorí „Neodporujte zlému. Ak ťa niekto udrie po pravom líci, nadstav mu druhé.“ (Mt 5, 39): „Milujte svojich nepriateľov a modlite sa za tých, čo vás prenasledujú...“ (Mt.5, 44), „Lebo všetci, čo sa chytajú meča, mečom zahynú.“ (Mt.26, 52)

Praktický život však rozhodne nútil k tomu, aby sa štátne a iné mocenské útvary nezriekli používania násilia. Komunity a štáty s nadmerne prísnyim pacifistickým imperatívom by totiž nemali dlhú životnosť. Kresťanskí teológovia a filozofi (najmä Aurelius Augustinus) preto museli vyvinúť značné úsilie, aby bolo možné prepojenie kresťanstva a štátnej moci. Inak by kresťanské národy jednoducho nemohli prežiť alebo by sa museli podriaďiť nekresťanským vládcom. Po nastolení symbiózy kresťanstva a rímskeho štátu bolo treba ospravedlniť existenciu štátu, ktorý je a priori založený na násilí, a prinajmenšom obrannú vojnu takéhoto nového (rímskeho) kresťanského štátu. A neskôr aj iných kresťanských štátov. Problém vojny sa v kresťanskej doktríne

premenil z diskusie o nenásilí na diskusiu o spravodlivosti ([2], 358). Idea nenásilia je nahradená ideou podmieneného používania násilia ([4], 91). Tomáš Akvinský sformuloval predpoklady, aby mohla byť vojna vyhlásená za spravodlivú, do niekoľkých viet: „Aby vojna bola spravodlivá, tri veci sú potrebné.

Prvá: autorita vládcu, na koho rozkaz sa má viesť vojna, lebo vyhlásiť vojnu nie je záležitosť súkromnej osoby, lebo tá môže hľadať nápravu krívd na súde svojho pána.

Podobne záležitosťou súkromnej osoby nie je ani zvolávanie ľudu do zbrane, teda niečo, čo sa musí vo vojne spraviť. ... je to záležitosť tých, čo majú moc, aby bdeli nad spoločným blahobytom, obce, kráľovstva alebo provincie im podriadených.

A presne tak, ako sú oprávnení uchýliť sa k meču pri obrane spoločného dobra proti vnútorným narušeniam tohto poriadku, keď trestajú páchatel'ov krívd, ... je taktiež ich poslaním uchýliť sa k vojnovému meču pri obrane spoločného dobra proti vonkajším nepriateľom...

Po druhé: Požadovaný je spravodlivý dôvod. Menovite, aby tí, na ktorých sa útočí, boli tými, na ktorých treba zaútočiť, pretože si to zaslúžia za nejaké poklesky...

Po tretie: Je nevyhnutné, aby vojnu vedúca strana mala spravodlivý dôvod, aby ich cieľom bola podpora dobra alebo potlačenie zla.

Preto Augustín hovorí: „Pravé náboženstvo považuje za mierumilovné tie vojny, ktoré sú vedené nie kvôli rozširovaniu moci alebo krutosti ale so zámerom zaistiť mier, potrestať páchatel'ov krívd a povzniesť dobro.“ ([6], 221; [1], 778)

Stredoveká koncepcia spravodlivej vojny založená na sv. Augustínovi a sv. Tomášovi teda vyžadovala:

– aby vojna mala spravodlivú príčinu, aby bolo získané späť to, čo bolo nespravodlivo odňaté, aby bolo potrestané zlo či aby vojna bola vedená ako obrana pred útokom faktickým alebo potenciálnym;

– aby tu bol správny zámer v podobe nastolenia mieru a potrestania vinníkov;

– aby vedenie vojny neodporovalo božím prikázaniam;

– aby vojnu viedol legitímny vládca;

– aby bola vedená až po vyčerpaní všetkých možností urovnať spor;

– aby bola vojna vedená s primeranou nádejou na úspech ([2], 357).

Avšak okrem kresťanstva na vytváranie európskej civilizácie spolupôsobili aj iné, nekresťanské zdroje: antická tradícia a kultúra tzv. zalimesových barbarov: Kelto, Germánov, Slovanov, u ktorých existoval kult bojovníka a hrdinu. Táto symbióza oslabovala pôvodný kresťanský pacifický imperatív a okrem iného dala zrod postave rytiera – svätca, ktorá by z pohľadu prvých kresťanov vyzerala absurdne, no na druhej strane umožnila do kresťanskej ideológie inkorporovať aj vojenský prvok, pravda, za splnenia istých podmienok a regulovaného použitia násilia (čestný rytiersky boj, ochrana civilistov a pod.). Avšak stále tu až do 18. storočia, keď došlo k istému oslobodeniu politiky od moralizujúcich učení smerom k racionalizmu, mocenskému pragmatizmu, nacionalizmu a utilitarizmu, zostával rozpor medzi dominantným kresťanským učením a realitou praktickej politiky, niekedy pociťovaný veľmi silno ([1], 778). V podstate prvým teoretikom (v rámci tzv. civilizácie západného kresťanstva), ktorý sa aspoň čiastočne, no otvorene oprotiel od morálneho hodnotenia praktických činov v politike (a aj to len v jednej z svojich kníh), ak vedú k dobrým a želaným cieľom, a snažil sa o racionalistický opis politickej činnosti bez násilného predkladania akéhosi morálneho

vzoru, bol Niccolo Machiavelli. Konanie dobrých a všeobecne prospešných činov a podporu slobode a demokracii zdôvodňoval nie moralizujúcim učením, ale tak, že to vedie k väčšej prosperite štátu. Napríklad: „Treba pochopiť, že vládár nemôže dodržiavať všetky zásady, na základe ktorých sa ľudia bežne posudzujú ako dobrí... Často je totiž nútený kvôli udržaniu štátu prestúpiť zásadu oddanosti, súcitnosti, ľudskosti, zbožnosti. Musí byť bytostne pripravený obrátiť sa ta, kade vanú vetry, a kam sa zvrtnie osud. A opakujem, podľa možnosti sa má držať dobra, no v prípade nutnosti musí dokázať prejsť k zlu.“ ([7], 351)

Čo je jednoznačne naformulovaná utilitárna pragmatická morálka, ktorá je v diametrálnom rozpore s učením (aspoň formálnym) kresťanských cirkví – stredoveké výchovné poučenia mladým vládarom vyzerajú úplne inak. Samozrejme, zástancov myšlienky, že účel svätí prostriedok, bolo viac a v istej skôr vytušenej forme bolo učenie o národných záujmoch sformulované aj pred Machiavellim. Pripúšťa to aj on sám: „Ak sa má prijať rozhodnutie, v ktorom ide o záchranu vlasti, potom treba odsunúť bokom otázku spravodlivosti alebo nespravodlivosti... a nebrať ohľad na nič, len na to, či je prijaté rozhodnutie schopné zachrániť štát a jeho slobodu. Podobne sa správajú... Francúzi v záujme ochrany kráľovského majestátu a sily svojej krajiny... Tvrdia, že na ich kráľa nemôže padnúť hanba za nijaké rozhodnutie prijaté v priaznivých alebo nepriaznivých okolnostiach, lebo naňho padá len zodpovednosť za prehru alebo víťazstvo.“ ([7], 297)

Opodstatnenosť vojny sa tak posunula z roviny nábožensko-etickej do roviny mocienských záujmov, kde diškurz prebiehal o tom, ktoré záujmy sú také, že môžu ospravedlniť vojnu, a ktoré nie. Grotius pod dojomom hrôz náboženských vojen 17. storočia sa pokúsil vylúčiť z úvah všetky ideologické faktory a definovať spravodlivú vojnu len v pojmoch sebaobrany, ochrany vlastníctva a potrestania krívd spáchaných na občanoch určitého štátu ([1], 779). Morálna diskusia o vhodnosti niektorých prostriedkov v politike sa však aj po 17. a 18. storočí stále a s mohutnou intenzitou vracia. Niekedy má náboženskú podobu (napr. mesianizmus Alexandra I. a Mikuláša I., rétorika niektorých amerických prezidentov), no jej rozhodujúcimi zdrojmi v súčasnosti sú moderný humanizmus, pacifizmus a učenie o ľudských právach. Ak vnímanie vojny ako boja dobra proti zlu v 18. 19. storočí ustúpilo do pozadia, v 20. storočí opäť s veľkou nalievavosťou vyplávalo na povrch.

Mierová koexistencia verzus vojna. Navyše rozhodne nemožno tvrdiť, že násilie a používanie všetkých dostupných prostriedkov sú jedinou a zaručenou cestou úspechu v politike. Zrejme ako vo všetkom, každý extrém presadzovaný bez primeranej pružnosti vedie k problematickým výsledkom. Skupina či národ odmietajúca násilie absolútne, nemôže dlhodobo prežiť, pretože v geopolitickom priestore, kde žije, sa skôr alebo neskôr objaví skupina s inými morálnymi predstavami a práve prostredníctvom násilia a vojnového umenia zničí alebo si podriadi ostatné národy. Každý národ, štát alebo iná sociálna skupina principiálne musí byť pripravená použiť násilie aspoň na svoju obranu. L. N. Gumil'ov priamo tvrdil, že každý etnos (v bežnom chápaní približne národ) musí prinajmenšom v čase svojho zrodu a vybojovania si „miesta pod slnkom“ prejavovať značnú mieru agresivity a výbojnosti [8]. Pacifistické spoločnosti boli v rámci

prirodzeného výberu odsúdené na zánik, ak sa stretli s komunitami bojovníckymi alebo aspoň takými, ktoré nemali prílišné zábrany pri použití násilných prostriedkov.

Na druhej strane štruktúra plne vysadená na konfrontáciu, národ posadnutý vojnou taktikou nemusí mať dlhú životnosť, pretože v ustavičných bojoch, hoci aj víťazných, môže byť jeho personálny základ tak vybitý a absolútna moc sa môže tak oslabiť, že napriek relatívnej dominancii v okolí ho zničí protivník, ktorý sa objaví odniekiaľ z väčšej diaľky a ktorý nebol dovtedy oslabovaný vojnou.

A v prípade, že niektorý štát je v danom systéme zdrojom ustavičného napätia a konfrontácie, ľahko sa stane, že sa jeho susedia už len čisto zo zúfalstva proti nemu spoja a budú viesť vojnu až do úplného zničenia takéhoto štátu, pretože by boli presvedčení, že akýkoľvek, hoc i víťazný mier, ktorý by takémuto štátu umožnil prežiť, by spôsobil len opakovanie a predlžovanie konfliktov. Nakoniec, každý regionálny alebo svetový medzinárodný systém musí vo svojich pravidlách pripúšťať možnosť mierovej koexistencie – inak by sa jeho členovia museli skôr alebo neskôr navzájom zlikvidovať.

Štát a vojna. Podstatu násilia, a presnejšie, štátneho násilia a vojny, definoval klasik – Carl von Clausewitz jednoznačne: „Válka je tedy akt násilí s cílem donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli.“ ([9], 23) Toto fyzické násilie jednoznačne chápe ako prostriedok vedúci k nejakému konkrétnemu cieľu. Okrídlená veta o vojne ako pokračovaní politiky inými prostriedkami, pochádzajúca od Clausewitzu ([9], 36), nie je žiadnym zľahčovaním významu a dôsledkov vojny. Presne naopak, vojna je taká dôležitá vec, že nesmie byť začínaná z ľahkovážnosti, ale musí mať presne stanovený účel ([9], 29 – 35). Clausewitz zároveň použitie násilia pripúšťa len zo strany štátu, pretože mimo štátu nie je násilie, ktoré by bolo mravné a legitímne ([9], 22). O nutnosti politického účelu vojny – teda nielen dosiahnutie symbolického prestížneho víťazstva, ale posilnenie moci štátu – písal už staroindický teoretik Kautilja ([4], 29).

Novodobejšia definícia vojny je taká, podľa ktorej „[v]ojna je organizovaným násilím medzi ozbrojenými skupinami, ktorého cieľom je buď fyzické zničenie protivníka, alebo podlomenie vôle obhajovať svoje pôvodné záujmy.“ ([2], 430)

Pri rozhodovaní, či začať vojnu alebo nie, z tradičného mocensko-realistického pohľadu v zásade platí, že:

1. Svetový politický systém je stabilný (mierová koexistencia), keď žiadny štát neverí, že je pre neho výhodné systém zmeniť.

2. Štát sa bude snažiť zmeniť svetový systém (i za cenu vojny), ak očakáva, že jeho zisky budú väčšie než náklady na zmenu, teda že dosiahne čistý zisk. (Podľa [2], 139)

K tomu treba dodať, že štát sa môže odhodlať na vojnové riešenie aj vtedy, keď sa domnieva, že pokračovanie v danom vývojovom trende ho relatívne oslabuje voči iným mocnostiam (napriek tomu, že v absolútnych číslach môže jeho moc rásť). Riskuje vojnu, ktorá nie je pre neho zisková, ale domnieva sa, že poškodí protivníkov viac ako seba alebo zabráni vlastnej marginalizácii.

Schopnosť použiť organizované násilie na presadenie svojej autority je sice jedným zo základných rysov štátu a nemožno ju obchádzať – ako už bolo naznačené. No na druhej strane len samotnou touto skutočnosťou by sa nelíšil od iných subjektov schopných organizovane a koordinovane používať násilné prostriedky, ako sú napr. mafia,

povstalecké hnutie, jednotky rodovej spoločnosti alebo teroristi. Rozdiel je v tom, že štát je na danom území jediným používateľom **legitímneho násilia**. A toto násilie štát vykonáva pomocou **profesionálneho a pomerne efektívneho aparátu** (polícia, úrady, armáda). Je to jediný subjekt, ktorý nielenže môže násilne potláčať obyvateľstvo a viesť vojnu proti inému štátu, ale toto štátne násilie sa vydáva za výkon práva: „... štát je X úspešne si osobujúce monopol na legitímne užívanie fyzického a symbolického násilia na určitom území a jeho populácii.“ ([10], 74)

Iné subjekty toto oprávnenie nemajú – ich pokusy používať násilie na presadenie svojich cieľov sú označované za kriminálne akty. Jedinú výnimku dnes predstavujú povstalecké hnutia (ale ako pre koho) a v prípade jednotlivých občanov v trestnom práve existujúci inštitút nutnej obrany. Štát tak obyvateľstvu neodobral len prostriedky fyzického násilia, ale v prvom rade právo používať ich bez súhlasu štátu. Štát získal nie iba faktickú mocenskú hegemoniu, ale svojím prepojením s právnym systémom si osoboval morálnu nadradenosť nad ostatnou spoločnosťou: „... v spoločnostiach, ktoré netvoria štát, ...panuje osobná pomsta, vendeta alebo sebaobrana. Odtiaľ plynie otázka kladená v antických tragédiách: Nie je akt spravodlivej odplaty... práve tak zločinom ako pôvodný akt zločincov? Priznaním legitimacy štátu sa táto otázka vytráca a vynára sa znovu len v určitých situáciách.“ ([10], 76)

Ak cieľom štúdie je posudzovať násilie v medzinárodných vzťahoch, pozornosť bude upriamená na prejavy násilia, ktoré sa vyskytujú medzi štátmi. Tie sú navyše hlavnými aktérmi medzinárodných vzťahov vo vestfálskom usporiadaní, ktoré v podstate pretrváva do súčasnosti. Tradičné predštátne subjekty budú spomenuté len okrajovo, pretože sú skôr typické pre predvestfálske systémy.

A prípadné iné subjekty, ktoré sú spomínané modernistami napr. nadnárodné spoločnosti, medzinárodné organizácie a pod., majú síce veľký vplyv, no zatiaľ nedisponujú dostatočnými prostriedkami násilia na to, aby v tejto sfére mohli konkurovať štátom ([11], 68). Paradoxne v minulosti možno súkromné kapitalistické spoločnosti mali bližší prístup k vlastníctvu prostriedkov násilia než dnes. Rôzne európske východoindické či iné koloniálne spoločnosti vlastnili vlastné ozbrojené sily vrátane vojnového loďstva a delostrelectva. Avšak to vyplývalo predovšetkým zo skutočnosti, že tieto spoločnosti priamo na niektorých územiach vykonávali zvrchovanosť a zakladajúce charty im zverili veľkú časť medzinárodnoprávnej subjektivity (napr. uzatvárať zmluvy s domácimi panovníkmi).

Ak napr. mafia alebo nadnárodná spoločnosť sa snažia ovládnuť isté územie (napr. kde sa ťažia diamanty alebo pestuje ópium), robia to s istým politickým krytím vydržiajú si povstalecké hnutie, ktoré oficiálne bojuje za politické ciele, napríklad za práva niektorej národnostnej menšiny alebo miestnych bezzemkov. Rozhodujúce je, že ani mafia, ani nadnárodné spoločnosti zatiaľ nemajú takú materiálnu a ľudskú základňu, aby mohli vytvoriť vojenské štruktúry schopné priamej vojenskej konfrontácie so štátnou mocou v medzinárodnom meradle. V optimálnom prípade sa ich ozbrojené štruktúry sústreďujú na drobnú konfrontáciu s bezpečnostnými silami, slúžia na zastrášovanie predstaviteľov verejnej moci alebo miestnych peónov. Obe tieto jednotky (mafie a veľké ekonomické spoločnosti) objektívne ani nemajú záujem na tom, aby si vybudovali skutočné moderné armády a aby viedli skutočné vojny proti niektorému štátu. Je to jednoducho príliš hospodársky drahé a nevýnosné.

Inak stojí vec v prípade skupín, ktoré sú označované za teroristické. Ich cieľom totiž nie je čo možno najviac nenápadne unikat' spod dozoru štátu, aby mohli realizovať svoje kriminálne či ekonomické zámery. Ich ciele sú politické, to znamená, že chcú ovplyvniť politiku štátu, nahradiť panujúcu politickú moc, a teda sa priamo dostávajú do konfrontácie s touto mocou. Väčšinou však aktivity týchto skupín nepresiahnu vnútroštátnu rovinu, pretože sú zamerané predovšetkým voči domácim vládcom. Hoci je pravda, že v súčasnosti sme konfrontovaní s teroristickými hnutiami, ktoré sa zameriavajú primárne voči iným štátom, hlavne takým, ktoré považujú za skutočných vládcov sveta brániacich niektorej kultúre či národu sa plne realizovať. Islamské teroristické skupiny podnikajú teroristické útoky aj proti západným krajinám, a nie iba proti domácim „svetským a neislamským“ vládam či proti Izraelu. Preto môžeme i fenomén medzinárodného terorizmu považovať za jednu formu násilia v medzinárodných vzťahoch.

Na druhej strane však z dôvodu, že aj medzinárodní teroristi musia mať základňu na území nejakého štátu, tak naň možno uplatniť ustanovenia medzinárodného práva. Štát, ktorý dovolil teroristom, aby využívali jeho územie na útoky proti druhému štátu, sám z hľadiska práva preberá za ne zodpovednosť a môže sa stať objektom protiútokov. Je povinný sám týchto teroristov zlikvidovať a ak to nie je možné, pretože účinne nekontroluje územie, kde majú teroristi svoje základne, nemôže považovať za porušenie svojej suverenity, ak štát ohrozovaný teroristami sám podnikne vojenské akcie proti územiu, ktoré ovládajú teroristi.

Stále však platí, že hlavnými aktérmi násilia v medzinárodných vzťahoch sú tzv. národné štáty, a forma takéhoto násilia má podobu konfrontácie alebo priamo vojny medzi dvoma alebo viacerými armádami. I keď absolútna väčšina vojen po roku 1945 boli vojny občianske alebo vedené za národné oslobodenie. No skôr alebo neskôr obe zúčastnené zložky zvyčajne prijali na seba organizačnú podobu štátu, a tak konflikt posunuli z vnútornej na medzinárodnú úroveň. (Klasický príklad: pôvodne občianska vojna v Juhoslávii sa stala vojnou medzi nástupníckymi štátmi, v bosenskej vojne sa vojna odohrávala medzi organizovanými armádami Republiky Bosna a Hercegovina a Republiky srbskej. Oba tieto útvary sa snažili etablovať v rámci medzinárodného spoločenstva.)

Podstata a príčina použitia násilia medzi ľudskými komunitami. Bolo už spomenuté, že jedným z hlavných atribútov, ktoré definujú štát ako subjekt medzinárodných vzťahov, je schopnosť používať v týchto vzťahoch násilie. Vojna medzi štátmi má podobu úsilia armád odzbrojiť alebo zničiť konkurenčný štát, aby tak bola získaná výhoda pri konaní alebo vyjednávaní, vychádzajúca z faktu, že protivník po porážke už nemôže použiť silu a musí sa skloniť pred vôľou víťaza. Iné zdôvodnenia násilia medzi jednotlivcami a kolektívami od primitívnych tlúp až po moderné štáty sú veľmi početné a každé prináša samostatnú odpoveď ([2], 414 – 421), no zrejme sú len doplnkom tohto hlavného dôvodu. Sklon k násiliu môžeme vidieť i ako prirodzenú vlastnosť človeka či ľudských spoločností alebo ako sklon vyplývajúci z vlastností systému, t. j. štátu a medzinárodného systému štátov. Zrejme všetky dôvody sa navzájom kombinujú a umocňujú. Antropológovia veľmi často uvádzajú príklady niektorých spoločenstiev bez vnútorného násilia a bez vojen ako príklady hodné nasledovania ([2], 418).

Zabúdajú však dodať, že ide o málopočetné, okrajové skupiny, dnes na okraji vymretia, a teda evolučne neúspešné. Čo je pochopiteľné, ak si uvedomíme, že pri akomkoľvek kontakte so skupinou, ktorá násilie používa, museli ťahať za kratší koniec a prežili len v izolovaných, neplodných, a teda nezaujímavých oblastiach.

Násilie medzi jednotlivcami je bežné u všetkých živočíšnych druhov. Vyskytuje sa dokonca aj medzi skupinami jedného druhu, kde jednotlivý príslušník skupiny nie je priamo zainteresovaný do konfliktu s niektorým konkrétnym príslušníkom inej skupiny (vojny mravcov, boje medzi skupinami ľudoopov). Hovoríme tu o istom odosobnení konfliktov, čo je základný rys vojny. Jednotlivec sa nezúčastňuje boja preto, aby realizoval nejaké svoje osobné záujmy či pomstil krivdy spáchané priamo na ňom. Bojuje za záujmy širšieho spoločenstva, do ktorého patrí, a hlavným dôvodom jeho účasti na boji je práve príslušnosť k tomuto spoločenstvu. Štát dokonca vyvinul vlastné profesijné sociálne skupiny určené na vedenie vojny a aparáty na mobilizáciu občanov do takýchto inštitúcií. Vo vojne proti sebe bojujú armády mladých mužov, ktorí sa predtým nikdy nevideli a ktorí by si pravdepodobne za normálnych okolností dobre rozumeli: „Vojna nie je vzťahom človeka k človeku, ale vzťahom jedného štátu k druhému, pri ktorom jednotlivci sú nepriateľmi len náhodne, nie ako ľudia, ale ako vojaci.“ ([12], 434)

Avšak ani vo vojne nie je odosobnenosť absolútna. Rousseauov pohľad sa v úplnosti nepresadil. Nie je totiž možné viesť vojnu bez vášne, bez toho, aby bojujúce strany nezačali po čase nenávidieť jedna druhú a neprahlí po zničení nepriateľa. Nie je možné byť (dlhodobo) vojakom v poli a mať ľahostajný či kladný postoj k nepriateľovi. Bud' zapracujú prirodzené mechanizmy kolektívnej identity a xenofóbie, alebo takáto armáda nie je schopná viesť účinné vojenské operácie: „Stamiliony zabitých ve válkách lidských dějin svědčí o tom, že politika je nejen sférou rozumu, ale i oblastí velkých vášní.“ ([2], 15)

Navyše ani v medzinárodnom práve neplatí, že vojna je len záležitosť dvoch proti sebe stojacich štátov bez priamych nepriateľských zásahov do súkromných záležitostí jednotlivcov ([13], 86). V 20. storočí bolo pomerne bežnou a samozrejmovou vecou, že každá vláda počas konfliktu ustanovovala kontrolu nad súkromným majetkom občanov nepriateľského štátu, ak sa nachádzal na území pod jej správou, a v krajnom prípade sa ho i zmocňovala, vyvlastňovala podniky patriace firmám so sídlom v nepriateľskom štáte, porušovala patentové práva, internovala príslušníkov nepriateľského štátu, obmedzovala ich pobyt a podobne. Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb počas vojny z roku 1949 podstatne zlepšil právnu ochranu civilných osôb a ich majetku počas vojnového konfliktu ([1], 810), no v skutočnosti je málo pravdepodobné, že by sa v prípade dlhšie trvajúcej veľkej vojny dodržiaval.

Úloha ideológií, ktoré podnecujú vášne alebo ich aspoň ospravedlňujú, v politike a potom i vo vojne, je premenlivá. Boli obdobia, keď ich význam bol veľký: krížové výpravy, náboženské vojny, obdobie francúzskej revolúcie a napoleonských vojen, revolúcie a nacionálne vojny prvej polovice 19. storočia, druhá svetová vojna, konflikty spojené so studenou vojnou. Tie sa však striedali s fázami, keď rozhodujúce boli ekonomické a mocenské záujmy (vojny 18. a druhej polovice 19. storočia, prvá svetová vojna a pod.).

Vojna ako sociálny a ekonomický fenomén. Posudzovanie ekonomického významu vojny vedie k poznaniu, že vojna ako taká ani nikdy nemôže tvoriť žiadne materiálne hodnoty. Vždy hodnoty iba ničí, premrháva alebo maximálne prerozdeľuje medzi štátmi a aj skupinami vo vnútri štátov. Prípadné pozitívne efekty zo zbrojenia a vojny (napr. zrýchlenie technologického pokroku) sú obyčajne len náhodnými vedľajšími výsledkami a je otáznne, či dokážu vykompenzovať vzniknuté straty. Preto je pochopiteľné, že všetky spoločenstvá, ktoré chceli dlhodobo prežiť, museli byť schopné okrem vojny aj mierovej existencie, aby si dokázali zabezpečiť vlastnú bazálnu reprodukciu. I vykorisťovanie podrobeného protivníka je efektívnejšie, keď sa dosiahne akýsi mierový modus vivendi, než keď sa trestné výpravy striedajú s povstaniami.

Prípadný zisk z vojny má v podstate len vládnuca skupina, ktorá tak zväčšuje svoju moc, niekoľkí vojenski dodávatelia, ktorí dostávajú veľké štátne zákazky, a členovia osobitnej vojenskej kasty (rytieri, dôstojníci), ktorí účasťou na vojne potvrdzujú legitimitu svojich privilégií. Za istých okolností môže dôjsť k akumulácii bohatstva v rukách nemnohých jednotlivcov alebo víťazného štátu, ktorá môže prispieť k rôznym investíciám a nakoniec i k pokroku. Je to však prevážene zbedačením obetí vojny a materiálnymi škodami, ktoré spôsobí ostatným. Údajný technický progres, ktorý vojny prinášajú, je preto diskutabilný, ako už bolo uvedené. Možno k nemu takýmto spôsobom dochádzalo v minulosti. V súčasnej dobe, keď vlády vedia, že je potrebné rozvíjať vedu a techniku (čo predtým nebolo také samozrejmé a často ich k tomu dohnala až vojna), zmienený vedľajší efekt sa môže dosiahnuť priamo cieľným rozvojom civilných technológií alebo inými výzvami – nie volaním po konštrukcii silnejších a presnejších rakiet, bômb a tankov, ale napr. kozmickým výskumom, vylepšovaním komunikačného systému, prieskumom oceánu, zdokonaľovaním diagnostických prístrojov a pod. Nižšie a stredné vrstvy z vojny – hoci aj víťaznej – vo väčšine prípadov nič nemali. Možno sú výnimkou situácie, keď došlo k takému podstatnému obohateniu štátu, že sa niečo ušlo aj im – napríklad v prípade vyhľadania obyvateľstva pôvodného štátu a následnej agrárnej kolonizácie dobyvateľmi, čo bola bežná rímska praktika. Niečo podobné sa stalo v českých krajinách po roku 1945, keď národné bohatstvo českého etnika sa konfiškáciami majetku Nemcov zväčšilo takmer o polovicu (a tak bola saturovaná celá jedna generácia, čo podstatne prispelo k stabilite komunistického režimu po roku 1948).

Preto volanie po mieri, ktoré je zrejme rovnako staré ako vojny, začalo silnieť v druhej polovici 18. storočia po nástupe stredných tried k moci a presadení sa osvietenскеj myšlienky, že štát sa má starať o blaho všetkých svojich občanov, a nielen o to, aby si slávybažní aristokrati ozdobili hrud' vyznamenaniami, vládnuci rod pripojil k svojim dŕžavám ďalšiu krajinu a niekoľko dobrodruhov získalo nové funkcie a majetky. Po osvojení takéhoto postoja sa vojna, najmä veľká, bude javiť ako nezodpovedný hazard s osudmi miliónov jednotlivcov, ktorí musia znášať ekonomické ťarchy vojny, priamo sa zúčastňovať vojnových operácií, riskovať životy a zdravie a žiadny veľký ošoh z toho ako anonymní jednotlivci mať nebudú. Došlo k zmene spoločenskej klímy a spoločensko-mocenskej situácie. To neznamená, že racionalistické princípy, ktoré platili v politike 18. storočia, museli byť a priori pacifistické naopak, panovník orientovaný na materiálny zisk mal možno menej morálnych problémov začať vojnu než hlboko veriace knieža dve storočia pred ním, ktoré bolo zmiatané morálnymi rozpormi. Avšak započítanie kalkulu zisku vždy vedie k poznaniu, že vojna sa väčšinou pre štát

ako celok neoplatí. O prípadnom posilnení štátu možno hovoriť len v relácii k porazenému protivníkovi, ktorý utrpel ešte väčšie straty, alebo ak zisk je taký veľký (napr. ovládnutie bohatej a veľkej provincie), že to vyrovná náklady a posilní štát aj voči neutrálom.

Zároveň zmienený nástup stredných vrstiev k moci a všeobecná demokratizácia spôsobili, že každá vláda každý vstup do konfliktu musela zvažovať omnoho starostlivejšie, pretože politicky závisela od zmienených stredných a nižších vrstiev, ktoré z vojny príliš neprofitujú. Tento jav priamo sformuloval Tocqueville do tézy, že demokratické vlády bojujú omnoho menej ako nedemokratické aristokratické a despoticke režimy ([14], 184).

Sú však aj názory (napr. A. Gellnera), podľa ktorých nielen demokracie, ale aj tyranské vlády jednotlivcov sa obávajú začať vojenský konflikt, lebo sú vnútorne nepevné a ich vládcom v prípade porážky hrozí strata moci ([15], 150). No keďže i podľa Gellnera platí, že demokracie sú naklonené mieru ([15], 152), zdá sa, že najväčšia ochota začať vojnu je prítomná v štyroch skupinách štátov: 1. v ideologických režimoch, kde je racionalita zatlačená do úzadia ideou vojny ako prostriedku naplnenia istej idey; 2. v režimoch monarchií, kde panovníci medzi sebou bojujú o obmedzené ciele, cieľom vojny nie je úplná likvidácia protivníka a jeho odstránenie od moci. To je garantované tzv. legitimizmom; 3. vo vojenských režimoch, kde vládnuca kasta (bojovnícka družina, šľachta, samuraji, rytieri) legitimizuje svoju moc účasťou vo vojne; 4. v režimoch, ktoré nie sú úplne demokratické, vládne im finančná, vojenská a byrokratická elita, no dokázali už osloviť (napr. na báze nacionalizmu) širšie vrstvy obyvateľstva, ktoré je možné tak získať na podporu vojnového úsilia.

To, že demokracie majú skutočne opatrnejší vzťah k vojnám a násiliu, bude zrejme pravda. V podmienkach demokracií orientovaných na konzum a individualistický úspech či blahobytný život jednotlivca (každého konkrétneho), domácu podporu môže získať len taká vojna, do ktorej štát vstupuje z vlastnej iniciatívy, ktorá je krátka a úspešná a s minimálnymi nákladmi. Na druhej strane nie je možné považovať demokracie za bytostne pacifistické.

Sú totiž vojny, ktoré môžu získať podporu domácej populácie napriek tomu, že tá musí prinášať veľké obete. Je to vtedy, keď tá je presvedčená o nevyhnutnosti vojny, lebo tá sa vedie za národné oslobodenie, za niektoré bytostné národnoštátne záujmy, udržanie mocenskej rovnováhy, na vlastnú obranu alebo v mene ideologických predstáv, s ktorými sa populácia môže stotožniť (napr. proti niektorému zločinnému režimu). V demokraciách veľkú úlohu pri mobilizácii obyvateľstva na podporu vojny, reprodukciu skupinovej identity a budovaní obrazu nepriateľa zohrávajú médiá ([16], 8). Kontrola tzv. mediálneho priestoru sa stáva dôležitým faktorom vo vojne. Navyše, demokracie sú pevnejšími režimami ako despocie, lebo na rozdiel od oligarchických a autokratických vlád majú väčšiu domácu podporu, čo zase môže byť faktor, ktorý vedie vlády k väčšiemu sklonu riskovať. Boli to práve USA, Francúzsko a Veľká Británia, a nie Sovietsky zväz, kto bol zapletený v rokoch 1945 – 2001 do série drobných vojen všade po svete. Keď sa do takejto vojny dostal ZSSR (Afganistan), režim skolaboval...

V modernej dobe sa väčšinou volanie po zákaze vojen zdôvodňuje aj tým, že nové technické možnosti boli tak ničivé, že vojna sa stala nezmyselnou. No nie je to však celkom tak. Ľudstvo sa totiž úspešne môže navzájom kompletne vyvraždiť aj veľmi

primitívnymi prostriedkami. Vojny v staroveku, stredoveku a na začiatku novoveku skutočne končili zánikom celých národov. Hlavný problém jadrových, chemických a biologických zbraní je však v tom, že ide o zbrane inej kategórie než klasické konvenčné. Prestávajú účinkovať proti konkrétne zameraným jednotlivcom, zbraňovým prostriedkom a infraštruktúre a začínajú postihovať celé populácie a prírodný ekosystém. Nukleárna vojna (ale dnes už i masové nasadenia konvenčných zbraní) prestávajú byť záležitosťou čisto ľudskej civilizácie a drastickým spôsobom môžu postihnúť celý život na planéte Zem. Pokiaľ sa vojna až do úplného zničenia ľudstva vedie kopijami a mečmi, prírodný ekosystém ju príliš nepocíti. Pravdepodobnejšie je však to, že aj v prípade absolútnej totálnej vojny nejaká malá časť ľudstva prežije, a ak nedôjde k zničeniu prírodného ekosystému, dostane ľudstvo možnosť sa spamätať. Ak sa však vedie jadrovými zbraňami, ľudstvo zničením planetárneho ekosystému stratí šancu na akúkoľvek ďalšiu existenciu a znovuzrodenie. Navyše, nad účinkom jadrových, chemických a biologických zbraní, akonáhle sa použijú, môžu stratiť kontrolu aj ich vlastníci – tak sa môžu obrátiť proti nim samotným, civilným osobám a neutrálom. Nezanedbateľný je aj morálny aspekt: jadrovou vojnou do záhuby môže ľudstvo spolu so sebou strhnúť celý život na planéte, čo je veľmi nespravodlivé voči tvorom, ktorým sú ľudské vojny ľahostajné a ani o nich nič nevedia.

Je zaujímavé, ale z uvedeného dôvodu nie nelogické, že v súčasnosti, keď ľudstvo vlastní skutočne najničivejšie zbrane, sa súčasne objavujú aj špekulácie o poklese významu vojenskej sily. Úvahy o tom, že dnes je vojenská moc menej významná a rozhodujúca je moc ekonomická, na prvý pohľad vyzerajú ako veľmi prítlačlivé, no len dovtedy, dokiaľ si nezistíme, že takáto diskusia vôbec nie je nová. Je tu v rôznej primitívnejšej forme (Čo je lepšie? Mať veľa vojakov, alebo zlata?) prítomná okolo 2500 rokov ([7], 148). To znamená, že na otázku nebola nájdená všelapná odpoveď. Mimochodom, Machiavelli odpovedal, že treba mať dobrú armádu. Dnes sa politológovia a ekonómovia prikláňajú skôr k názoru, že rozhodujúca je ekonomická moc. Súvisí to aj s menším dôrazom na štát ako na vojenskú organizáciu, a naopak rozšírenie ekonomických a sociálnych funkcií štátu. Avšak v roku 1940 nemecká armáda prešla západnou Európou ako nôž cez maslo v situácii, keď Francúzsko, Británia, Nórsko, Belgicko a Holandsko boli vlastne bohatšie ako Nemecko a mali aj v tom čase vyššiu životnú úroveň. Na to, aby sa ekonomický potenciál premenil na vojenský, treba totiž istý čas, ktorý nemusí byť k dispozícii, a potom môže zo situácie ťažiť chudobnejší účastník vojny, ktorý je však v danom momente lepšie pripravený.

Objavenie sa predstáv o malom význame vojenskej sily je výsledkom úvah, že ak pre nesmiernu ničivosť arzenálov je málo pravdepodobné, že veľmoci skutočne vo vzájomných vzťahoch budú ochotné ísť do vojny, tak ich vojenská moc je irelevantná a treba zvoliť iné kritérium. Tieto predstavy sú však naivné. I keby veľmoci skutočne nejavili prílišný záujem riešiť spory ozbrojenou cestou, toto nebezpečenstvo je tu stále prítomné a každá mocnosť s ním musí počítať.

Záver. Právo a morálne učenia sa snažili už niekoľko tisícročí stanoviť kritériá použitia sily vo vzťahoch medzi ľudskými komunitami (kmeňmi, obcami, štátmi...) a vytvoriť isté regulácie priameho používania násillia. Je však smutnou skutočnosťou, že vojna sa nedá vtisnúť do žiadneho prísneho právneho rámca. Dnes je takmer nemožné

viest vojnu bez toho, aby pri tom nedochádzalo aspoň k príležitostnému porušovaniu *ius in bello*. Pri masovom zabíjaní a všeobecnom zosurovení účastníci vojen sa s vysokou pravdepodobnosťou budú dopúšťať činov klasifikovaných ako vojnové zločiny. Celková atmosféra vojny na to priam podnecuje. Jednak jednotliví príslušníci armád v poli prestávajú pri veľkej úmrtnosti kalkulovať s časovým horizontom presahujúcim niekoľko dní a týždňov, takže hrozba trestov ich prestáva zaujímať a zároveň sa môžu oprávnené pýtať, že keď už z nich raz armáda spravila zabijakov, stratili vnútorné zábrany a boli odmeňovaní a chválení za počty zabitých nepriateľov, prečo im zrazu niekto vyčíta, že sa troška v opitosti pohrali s nepriateľskou civilistkou, ktorú znásilnili a zabil?

A čo je ešte dôležitejšie, svetová politika je vážna vec rozhoduje sa v nej o bytí a nebytí národov a štátov, ich prístupe k svetovému bohatstvu a moci. Štáty sa v nej nebudú riadiť len medzinárodným právom, ale aj inými systémami hodnôt (napr. koncepciou národných záujmov) a inými motívmi a cieľmi, napr. snahou zachovať mocenskú rovnováhu, zničiť ideologického nepriateľa, ochrániť ľudské práva atď. Je málo pravdepodobné, že napriek vznešeným deklaráciám sa štáty skutočne zrieknu aj možnosti zahájiť protiprávnu nespravodlivú vojnu, ak by mohla poslúžiť ako vhodný nástroj politických záujmov, ktoré sú považované za životne dôležité. Rovnako, ak sa už vojnový konflikt rozhorí, nedá sa spoliehať na to, že niektorá strana nepoužije niektorý prostriedok alebo zbraň, o ktorej si myslí, že môže priniesť zvrat vo vojne.

Fenomén násilia – hoci len ako potenciálnu možnosť – preto nie je možné úplne vylúčiť z medzinárodných vzťahov. Sú súčasťou ich hlbokej podstaty ako systému, kde nad dodržiavaním pravidiel nebdie žiadna vyššia moc. Možno len redukovať nebezpečenstvo vypuknutia otvorenej vojenskej konfrontácie. Táto je taktiež podrobená určitým pravidlám. No napriek tomu, že ich dodržiavanie by malo byť výhodné pre obe strany, princíp vyostrovania konfrontácie vedie k tomu, že v realnej vojne sa intenzita násilia a brutality väčšinou stupňujú. Preto platí, že vojnám je lepšie predchádzať, ako sa ich snažiť zhumanizovať.

LITERATÚRA

- [1] SHAW, M. N.: *International Law*. Cambridge, Cambridge University Press 1997.
- [2] KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. Praha, Ekopress 2001.
- [3] KENNEDY, P.: *Vzestup a pád velmocí*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1996.
- [4] TRÍSKA, M.: *O vojne a mieri v dejinách filozofie*. Bratislava, Veda 1987.
- [5] KREJČÍ, O.: *Geopolitika střeoevropského prostoru*. Praha, Ekopress 2000.
- [6] AQUINAS, S. T.: „Summa theologiae II.“ In: *On Law, Moralty and Politics*. Indianapolis/Cambridge, Hackett Publishing Company 1988.
- [7] MACHIAVELLI, N.: *Vladár. Úvahy o prvej dekáde Tita Livia*. Bratislava, Tatran 1992.
- [8] GUMIL'OV, L. N.: *Etnogenez i biosfera Zemli*. Leningrad 1990.
- [9] CLAUSEWITZ, C. von: *O válce*. Brno, Bonus 1996.
- [10] BOURDIEU, P.: *Teorie jednání*. Praha 1998.
- [11] GIDDENS, A.: *Důsledky modernity*. Praha 1998.

- [12] ROUSSEAU, J. J.: „Spoločenská zmluva.“ In: *Antológia z diel filozofov. Novoveká empirická a osvietenská filozofia*. Bratislava 1967.
- [13] ISAY, E.: *Völkerrecht*. Ferdinand Hirt in Breslau (Vratislava) 1924.
- [14] TOCQUEVILLE, A. de: *Demokracie v Americe II*. Havlíčkův Brod, Lidové noviny 1992.
- [15] GELLNER, A.: *Podmínky svobody*. Praha 1997.
- [16] PIETRAS, J.: „Média a válka.“ In: *Mezinárodní politika*, 5/2002, Praha.

JUDr. MUDr. Daniel Šmihula
Katedra právnych dejín PF UK
Šafárikovo nám. 6
818 05 Bratislava
SR